

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

TUHÁRI ATTILA

MEGJEGYZÉSEK IUVENALIS 6. SZATÍRÁJÁNAK OVIDIUS-ALLÚZIÓJÁHOZ (IUV. 6. 60–62)*

Iuvenalis 6. satírájának ovidiusi szöveghelyekre, elsősorban az *Ars amatoria* soraira visszavezethető allúziója¹ kapcsán J. Y. Nadeau,² Lindsay és Patricia Watson,³ valamint Gellérfi Gergő is részletesen tárgyalta,⁴ milyen módon játszik rá a satíraszerző a szerelmi tanköltemény (illetve részben az *Amores*) vonatkozó szakaszaira.⁵ Véggövevetezésük lényegében azonos: azáltal, hogy sorait kontrasztba állítja költőelődje szövegeivel, mondandójának fokozott hangsúlyt ad: azt a fojtogató különbséget kívánja még jobban kidomborítani, amely megítélése szerint az aranykori Róma (már akkor sem fényes) erkölcsi és saját korának lesújtó állapota között fennáll. A következőkben az említett szöveghellyel kapcsolatban szeretném felvetni egy további nézőpont lehetőségét, amely reményeim szerint részben kiegészíti, részben tovább árnyalja a fenti értelmezéseket.

A szóban forgó sorok nem sokkal a 6. satíra Pudicitia égbe történő visszatérését és a házaselet immár végletes erkölcsi romlottságát taglaló bevezetője után következnek. A satíra narrátora többek között a szertelensége ellenére is makulátlan feleséget kívánó Ursidius és mások érzékletes példáin keresztül próbálja a nősülni kívánó Postumus

* Ezúton szeretnék köszönetet mondani Gellérfi Gergőnek (SZTE BTK) és Takács Lászlónak (PPKE BTK) a dolgozathoz fűzött értékes megjegyzéseikért.

¹ Az ovidiusi szöveggel való párhuzam már Prateusnál feltűnik, ő azonban kommentárjában még csak az *Ars amatoria* 1. 67–68, 71–72. sorait idézi (D. Junii Iuvenalis et A. Persii Flacci Satirae. Interpretatione ac Notis illustravit Ludovicus Prateus [...]. Editio Sexta, prioribus multo Correctior. Londini MDCCXXXVIII. 98.).

² Y. Nadeau: A Commentary on the Sixth Satire of Juvenal. Edinburgh 1972. 83–85. Nadeau kommentárjának majdnem 40 évvel későbbi, átdolgozott kiadásában az allúzió értelmezésével foglalkozó sorok is számottevő mértékben módosításra kerültek. Minthogy azonban ennek oka a hangvétel – hátrányára történő – mérséklésében és a hangsúly enyhe eltolódásában keresendő, korábbi megállapításának érvényességét nem érinti (J. Y. Nadeau: A Commentary on the Sixth Satire of Juvenal. Bruxelles 2011. 80–83).

³ P. Watson: Juvenal's *scripta matrona*: Elegiac Resonances in Satire 6. Mnemosyne 60 (2007) 631–632; L. Watson – P. Watson (eds.): Juvenal, Satire 6. Cambridge 2014. 95–96.

⁴ Gellérfi előbb önálló cikkben (*Gellérfi G.*: Iuvenalis és Propertius. A kontraszteremtés egy eszköze a Szatírákban. Corollarium 1 (2013) 61–62, 66–67), majd doktori értekezéséből született monográfiájában szintén tárgyalja a kérdéses helyet (*Gellérfi G.*: Allúziós technika és műfaji hatások Iuvenalis satíráiban. Budapest 2018. 41–42, 55–56).

⁵ A szövegpárhuzamra Nardo és Courtney is kellőképpen rávilágítanak, ám részletesebb elemzésére nem szentelnek figyelmet (D. Nardo: La sesta satira di Giovenale e la tradizione erotico-elegiaca latina. Padova 1973. 27–29; E. Courtney: A Commentary in the Satires of Juvenal. Berkeley 2013. 232).

tudtára adni, hogy Rómában meglehetősen kevés esélye van erre.⁶ Az alábbi két költői kérdés ezt követően hangzik el:

porticibusne tibi monstratur femina uoto
 digna tuo? cuneis an habent spectacula totis
 quod securus ames quodque inde excerpere possis?
 (Iuv. 6. 60–62)

Az idézett hely többszörösen átszótt ovidiusi elemekkel. A 62. sor kötőszavai, szóhasználatára és szórendje, illetve a szerepeltetett helyszínek azonossága egyaránt támogatja a párhuzam meglétét az alábbi szöveghelyekkel: Ov. *ars* 1. 71–72. (*nec tibi uitetur quae priscis sparsa tabellis / porticus auctoris Liuia nomen habet*), 1. 89–91. (*sed tu praecipue curuis uenare theatris; / haec loca sunt uoto fertiliora tuo. / illic inuenies quod ames, quod ludere possis*), illetve Ov. *am.* 1. 8. 95. (*ne securus amet nullo rivale, caveto*).⁷ Gellérfi mindezekén túl a *spectacula* szóban felsejülő többletjelentésre is felhívja a figyelmet.⁸ Ezen munkák közös jellemzője, hogy a szövegben rejlő többletjelentés felismerése érdekében egyaránt a két hely párhuzamos olvasását tartják szem előtt. Néhány gondolat erejéig azonban – ugyanezen megfontolásból – hasznosnak mutatkozhat ideiglenesen eltávolítani a iuvenalisi sorokat azok ovidiusi előzményeitől. Ebben az esetben ugyanis lehetőségünk nyílik arra, hogy a semlegesnemű *quod* névmás iménti előfordulását ne külső tényezőtől, hanem magából a iuvenalisi szövegből próbáljuk magyarázni.

Mínthogy a 60. sorban szereplő első kérdés a 61. sor elején véget ér, pusztán következtetés révén állítható, hogy annak alanya (*femina*) a következő mondat hiányzó tárgya is egyben. Ez azonban a kötőszóhasználat Ovidiusra történő visszavezetésén alapszik. Elméletileg semmi akadálya nincs tehát, hogy a második (*annal* bevezetett) kérdés tárgyaként olyan – szövegszerűen jelöletlen – szó szerepeljen, amelyre a semlegesnemű vonatkozó névmás visszaül. Ráadásul a latinban létezik olyan kifejezés, amely a római nőkről alkotott lesújtó iuvenalisi értékítéletet is tükrözve képes lefedni a korábban *fe-*

⁶ Watson: i. m. (3. jegyz.) 631 már Ursidius személyének iuvenalisi megformálását is az elégikus kontaszteremtés eszközeinek tekinti.

⁷ Fontos ugyanakkor felhívni rá a figyelmet – amint Courtney rávilágít –, hogy a nőnemű helyett semleges vonatkozó névmással bevezetett, *amo* állítmányú mellékmondat Ovidiusnál másutt is, Plautusnál szintén többször előfordul, sőt, a szerző egy ifjabb Plinius-hely esetleges relevanciájára is figyelmeztet. (*E. Courtney* [review]: H. Dörrie: Untersuchungen zur Überlieferungsgeschichte von Ovids Epistulae Heroidum. Teil 3. Gnomon 46 [1974] 412a). Nem annyira ovidiusi sajátosságról van tehát szó, hanem inkább egyfajta jelentés-átvitelről a szeretett lány személyéről a szeretet tárgyát képező (külső és belső) tulajdonságokra, vö. *D. Ch. Kelk*: A Commentary on Ovid's *Ars amatoria* 1. 1–504. Hamilton 1975. 18–19. (s. v. 1. 35) (doktori értekezés). Ovid: *Ars amatoria* book I. Ed. A. S. Hollis. Oxford 1989. 39 sokkal határozottabban fogalmaz: »quod amare uelis: »an appropriate object for your love«, affecting the dry and unemotional tone of a technical treatise, like »materiam (...) amori« (49)».

⁸ Gellérfi érdekes felvetése, hogy az ovidiusi *Ars* 1. 99. sorának hatására (*spectatum veniunt, veniunt spectentur ut ipsae*) a iuvenalisi szöveg *spectacula* szava áttételesen akár magukra a nőkre is vonatkozatható lehet, ám itt az ovidiusi helytel ellentétben egyértelműen negatív előjellel.